

ENVIRONMENTAL SECURITY - A FACTOR FOR SUSTAINABILITY AT A GLOBAL AND NATIONAL SCALE

Abstract: This article contains information on environmental security, which should have an up-to-date problem, which is a factor for national security and a society that does not need it. This is an essential condition for sustainable development. The development and refinement of the age of globalization gives birth to the impression of an individual who wants to be relevant as an object of international and national security. Global problems require global solutions. The implementation of environmental security at global and national level requires the implementation of an effective environmental policy and balance in the use of natural resources and the control of the state of the environment and the introduction of environmentally sound technologies.

Author information:

Veselina Radeva Ivanova

Lecturer, PhD

Department of Social and Special Pedagogy

Faculty of Education Konstantin Preslavsky –

University of Shumen

✉ v.ivanova@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

environmental security,
security

Човечеството на XXI век е поставено пред едни от основните проблемите на планетата, които трябва да се решават и това са екологичните. Винаги човек се стреми към достигане на състояние на защитеност, а от друга във всеки един момент той живее в свят и е заобиколен от постоянни рискове за неговото съществуване.

Безспорно едни от най-големите проблеми на съвременния свят са екологичните и те излагат на опасност нашия просперитет и икономическо развитие и за тяхното разрешаване е нужно усилието не само на един човек, нито на определена група от хора, а на цялото общество и света като цяло. Екологичните проблеми на нашата планета са едни от основните и всички ние допринасяме за тях, поради което и единствено ние можем да ги разрешим чрез съвместни действия.

Екологичните проблеми са резултат от взаимоотношенията в системата „природа-човек-общество“. В днешния глобален свят екологичните проблеми са особено актуални, проблемът „биосфера-човек“ привлича вниманието на света, наблюдава се загуба на способността на биосферата да възстанови своето равновесие, налице е глобална екологична криза. Екологичните опасности, пред които е поставен света, това са: климатичните промени, недостига на питейна вода, обезлесяването, увеличаване на ръста на населението в света, замърсяване на въздуха, водата и почвата, ядрени опасности, изтощаване на озоновия слой и др [2].

В много български градове замърсяването на въздуха надхвърля всякакви международни стандарти, нараства обема на отпадъците, недостига на вода и влошаване на нейното качество, несъобразно екологично използване на почвите са проблеми, които трябва да бъдат решавани, за да се осигури екологична сигурност в национален и глобален мащаб. Екстремните климатични явления, недостига на вода биха могли да имат катастрофални последствия за страната ни независимо дали са предизвикани от глобална или циклична промяна на климата. Екологичните катастрофи крият сериозен

риск за националната сигурност, в случаите на едновременно им струпване във времето заедно с други стресове, съчетано с липсата на адекватна политическа и техническа реакция [8].

В глобалния свят сигурността на природната среда, на обществото и на хората е особено актуален проблем и тя трябва да е приоритет на глобалната и националната сигурност. Сигурността на човека и опазването на неговото здраве и живот се явяват висша ценност на всички държави. Така в началото на новия век човечеството се оказва изправено пред качествено нови проблеми и заплахи за своята сигурност, които то трябва да реши, за да гарантира своето съществуване и просперитет.

В резултат на неблагоприятното състояние на околната среда се увеличава произхода на заплахите за сигурността и нормалното съществуване на човека. През последните години наблюдаваме значителна честота на възникващите бедствия, аварии, катастрофи, които водят до унищожаване на природната среда, заболявания, материални загуби. Факт е, че замърсяването на околната среда предизвиква редица екологични заболявания и това води до намаляване на средната продължителност на живота на хората, които са изложени на въздействието на неблагоприятните фактори.

В природата човека винаги се стреми към постигането на състояние на защитеност и максимално комфортно съществуване независимо, че обитава свят, изпълнен с разнородни и многообразни заплахи свързани с неговата сигурност.

С развитие и усъвършенстване на епохата на глобализация нараства уязвимостта на индивида, което повишава неговото значение като обект на международната и национална сигурност. Най-общият показател за състоянието на международните отношения това е сигурността.

В Концепцията за национална сигурност актуален проблем и основна задача това е сигурността на хората, на обществото, и обкръжаващата ги природна и материална среда. Индивидуалната (личната) безопасност на хората е основно положение на концепцията.

Концепцията на XXI век за екологична сигурност е свързана със създаване на максимално безопасно функциониране и съществуване на социалните и екологични системи в условията на заобикалящата ги среда. За да бъдат преодолени или поне намалени като брой, и за да престанат да се проявяват с такава голяма острота, са нужни усилията на всички ни.

Светът израсходва неразумно ресурсите на планетата като нанася невъзвратими вреди и щети на околната среда. Едно от фундаменталните понятия в съвременната наука е понятието „сигурност“. В националната и световната литература понятието „сигурност“ се дефинира по различен начин.

Най-широко употребяваното определение за сигурност е: „Сигурността е състояние на обществото и личността, при което не съществува опасност от политическа и икономическа принуда, гарантирани са интересите и свободите на гражданите, отсъстват неравновесни и кризисни състояния на обществената система“ [2, с. 56].

Понятието „сигурност“ е многоаспектно по своя характер. Когато сигурността е налице, проблемите са за нейното поддържане, а когато е накърнена, техен предмет стават въпросите за възстановяването ѝ.

В хода на историческото развитие на човека същността на понятието „сигурност“ се е променяла. Най-общо под „сигурност“ следва да се разбира състояние на спокойствие, увереност, защитеност, надеждност, гарантираност [4].

Сигурността е функционалното състояние на дадена система, което осигурява неутрализирането и противодействието ѝ на външни и вътрешни фактори, оказващи влияние или можещи да въздействат деструктивно на системата [3].

Същността на понятието „сигурност“ има многобройните аспекти, които предполагат тя да бъде разглеждана като комплексно явление и нейното съдържание може да бъде представено като съвкупност от подсистеми за сигурност: политическа, икономическа, военна, социална, информационна, екологична и т.н.

Според Н. Слатински класификацията на сигурността по основни компоненти, която е свързана със спектъра на рисковете и заплахите за сигурността, бива: политическа, военна, екологическа, икономическа, финансова, социална, демографска, информационна, етническа и религиозна.

През 1994 година в Доклада на ООН за развитието на човека се разглежда концепцията за човешката сигурност, която е разработена в детайли. В доклада най-важните компоненти на човешката сигурност са:

- политическа сигурност – уважаване на политическите и гражданските права;
- общностна сигурност – физическата сигурност на тези групи;
- личната сигурност – криминални нападения, войни, семейно насилие, пътни инциденти, самоубийства и др.;
- екологична сигурност – защита на природата от изтощаване и опасности от замърсяване;
- здравна сигурност – защита от болести и достъп до здравни услуги;
- икономическа сигурност – липса на бедност.

Съществуват много дефиниции на понятието „екологична сигурност“ и то може да бъде отнесено към много области, напр. медицина, селско стопанство, услуги, международни отношения и т. н., нейната важност и актуалност стабилно нарастват в нашия живот [7].

Екологичната сигурност е ценност, състояние, за което обществото създава условия за обезпечаването му. Сигурността на обществото е важна цел на всяка една държава. В глобален и национален мащаб винаги на преден план стоят проблемите на сигурността във всеки нейн аспект.

Екологичната сигурност се разглежда като система от състояния, отразяващи възникването на екологично опасни събития и явления и произтичащите от тях ефекти в околната среда. Екологичната сигурност влияе пряко върху сигурността на населението, икономиката, културата, здравеопазването и други области от обществения живот.

Екологичната сигурност е способността на държавата да защити интересите на гражданите и обществото от негативното въздействие на природните и техногенните процеси и последиците от тях. Екологичните проблеми нямат граници, екологичната сигурност на всяка страна е част от екологичната сигурност на света въобще, поради което този проблем има глобален характер [1].

Според П. Христов екологичната сигурност се дефинира като: „способността на държавата да защити гражданите и обществото от разрушаващото действие на природните явления като следствие от неразумното вмешателство на човека в обръжаващата го среда“ [4, с. 54].

Екологичната сигурност според А. Ненова е: „способността на държавата да защити гражданите и обществото от негативното действие на природните и техногенни процеси и последиците от тях“ [4, с. 54].

В Директивата на Департамента по отбрана на САЩ екологичната сигурност обхваща „превенция на замърсяването, правно регулиране, възстановяване, опазване, технологии за екологична сигурност и международни действия“, които включват:

- изследване, развитие, изпитване, оценка и сертификация на технологиите за екологична сигурност, които са свързани с опазването на околната среда;
- опазването на природните и културни ресурси за бъдещите поколения;
- мероприятия по намаляване или елиминиране на образуването на замърсители;
- оценка, въздействие и/или отстраняване на замърсяванията [1, с. 36].

Основните проблеми в национален и световен план от гледна точка на екологичната сигурност са свързани с:

- производства, които силно замърсяват природната среда;
- недостиг на средства за изграждане на пречиствателни съоръжения за преработка на отделяните вредни емисии във въздуха и водите;
- пропуски в нормативната база;
- слаб контрол и взаимодействие между институциите.

Екологичната криза и справянето с нея е глобален екологичен проблем и тя е резултат от разрушителното отношение на човека върху природата. Проявленията на екологичната криза това са замърсяването на въздуха и водите на Земята и нарастващия проблем с отпадъците. Взаимоотношенията между обществото, човека и природата трябва са приоритет в политиката на глобалната и национална сигурност. Необходима е адекватна политика за сигурност в отношенията общество-човек-природа. Политиката по отношение екологичната сигурност трябва да е приоритет на нацията.

В развитите държави индивидуалната сигурност, благополучие имат водещо значение в управлението на една държавата. Ключов фактор за една добра управленска политика е нивото на личната (индивидуална) сигурност за колкото се може повече граждани [6, с. 12].

Държавата трябва да осъществява политика за сигурност, която да включва присъединяването на държавата ни към глобални и регионални екологични проекти с цел подобряване на околната среда и защита на екологичната сигурност. Важен акцент в защита на екологичната сигурност е предотвратяване и овладяване на последствия от аварии с изпускане на вредни емисии, замърсяване на въздуха и водите. Управление на водните ресурси, планиране, наблюдение и оценка и действаща система за овладяване и преодоляване на последствията от природните бедствия.

Според Н. Слатински [5], за да се разгледа сигурността по-подробно, за да бъде разбираема е уместно тя да не се разглежда като едно общо понятие, а да се раздоби на елементи. За това той разглежда пет нива сигурност:

Първото ниво е сигурност на Индивида (сигурност на личността, на отделния човек), наричана различно – индивидуална, човешка, лична, персонална и т. н. Сигурността на индивида все повече излиза на преден план, защото е пряко свързана не просто с правото на живот, а с правото на по-добро качество на живот, както и с другите основни човешки отговорности, задължения и свободи.

Второто ниво е сигурност на Групата от индивиди (групова сигурност) – групата се обособява главно чрез своята идентичност и носи в себе си базисни материални и духовни ценности, идентичност, език, обичаи, традиции, култура. Опазването им е важен аспект на сигурността ѝ. Групата има свои нужди, желания, потребности, които трябва да бъдат удовлетворявани, но тя има и общи заплахи, опасности.

Третото ниво е сигурност на Държавата – държавна сигурност. Терминът „държавна сигурност“ е натоварен с много негативно съдържание по названието на съответната тоталитарна институция. Тя е свързана със защитата на ценности като суверенитет, независимост, конституционен ред, териториална цялостност и др. Връзката между държавата и сигурността е сложна и между тях има непрекъснат процес на взаимодействие. Ролята на държавата по отношение на сигурността е свързана с нейните институционални опори – полицията, армията, специалните служби и отбраната.

Четвъртото ниво е сигурност на Общността от държави – т.е. общностна, колективна, коалиционна сигурност. Общността от държави може да се обособи по етнически, религиозен, териториален, материален признак, по различни форми на сдружаване (двустранни и/или многостранни договори).

Общността от държави, за да се разглежда от теорията за сигурността трябва да отговаря на определени условия и те могат да се обобщят в: единство, свързаност, сплотяване, обединяване на силите, което е продиктувано от наличието на общи интереси и ценности.

Петото ниво е сигурност на Света (на планетата) – т.е. универсална, глобална, свеобща сигурност. Докладът „Обща сигурност“, Улоф Палме, която ръководи Независимата комисия по въпроси на разоръжаването и сигурността към ООН първа разработи концепция за обща сигурност, съгласно която не може да има трайна сигурност, ако тя не бъде споделена от всички, и че общата сигурност може да бъде постигната само чрез сътрудничество, основано на принципите на равенството, справедливостта и реципрочността. Всяко от тези пет нива има свое специфично значение и от същността на тези нива на сигурност, които са дефинирани от Н. Слатински може да се стигне до извода, че сигурността е пряко свързана с обектите на социалната екология – Обществото, Групата и Човекът [5].

В глобален мащаб рисковете за екологичната сигурност са резултат от:

- изпускане на вредни емисии в резултат на промишлени аварии;
- замърсяване на въздуха, водите;
- заплахи свързани с изплъзване на вещества за терористична дейност, които са изключително опасни за околната среда.

Сложните обществени функции на съзнанието за екологична сигурност се определят от следните компоненти, а именно:

- създаване на политиката по екологична сигурност;
- мотивирани действия за намаляване или преодоляване на отрицателните последици от антропогенните въздействия върху природата;
- подготовка и приспособяване на човешкото съзнание към условията на евентуални екологични кризи;
- критичен анализ на екологичната обстановка.

Основните предизвикателства пред глобалната сигурност, които са описани в анализа „Глобални отговори на глобални заплахи“ разработен от Oxford Research Group, са:

- разпространение на военни технологии, оръжия, включително оръжия за масово унищожение;
- нарастващо икономическо и социално разделение на все повече хора;
- глобалното затопляне;
- промените в климата [6].

Екологичната сигурност е особено актуален проблем и е фактор на националната сигурност. Екологичната сигурност в глобализацията се свят и казусът „социална екология-глобализация-сигурност“ са особено важни за нормалното развитие и съществуване на всяка държава. Идеята на глобализацията е да създаде условия за израждане на личности с ценностна ориентация за разбиране на актуалните проблеми свързани с взаимоотношенията *общество-природа*, което е своеобразна гаранция за екологичната и националната сигурност на всяка държава.

По отношение на разглеждания проблем човек трябва да има както екологично съзнание, така и съзнание за екологична сигурност. Екологичното съзнание обхваща познание, идеи, представи, мотиви за действие, отнасящи се до жизнената среда, а съзнанието за екологична сигурност е многокомпонентно и съдържа в себе си: теоретично мислене, ценностна нагласа, определяща целите, общозначими мотиви и готовност за действие, субективни преживявания, убеждения, желания, съвест и т.н. [1],[2].

Обществото ни се нуждае от екологичната сигурност и нейната необходимост се обуславя от:

- необходимост от законови и подзаконовни нормативни актове за решаване на екологичните проблеми;
- съществуване на антропогенно замърсяване, което се отразява отрицателно върху човека и околната среда;
- реализиране на принципите за „споделените отговорности“ и задълженията, произтичащи от Националната стратегия за околна среда (2009-2018 г.) [2, с. 170].

В глобалния свят екологичната сигурност се характеризира с това, че:

- екологичната сигурност има за цел предотвратяване на конфликтни ситуации, в които се появяват опасности и екологичен риск;
- социалните и екологичните системи си взаимодействат и се обединяват в стратегията за устойчиво развитие;
- нараства взаимна зависимост между екологичната, социалната, икономическата и политическа сигурност;
- увеличава се опасността от екологични конфликти, тъй като нараства спектърът на инициращите ги фактори;
- единственият критерий, който се препоръчва за оценка е екологичният риск;
- заплахата за екологичната сигурност има както национален, така и глобален характер.

За гарантиране на екологична сигурност приоритетните направления на държавата са:

- осигуряване на възможност за преработка на битови и промишлени отпадъци;
- целесъобразно използване на природните ресурси – водните, почвените, биологичните, минералните и др.;
- внедряване на ресурсноспестяващи технологии и такиви за получаване на алтернативни видове енергия;
- замърсяването на околната среда да се намали под пределно допустимите нива;
- локализиране, оздравяване и възстановяване на замърсените и увредени територии;
- съвместно сътрудничество с други държави по въпросите свързани с решаване на екологичните проблеми;
- подобряване на системата за екологично възпитание и образование на населението;
- подобряване на системата за предупреждение на населението при бедствия и аварии;
- подобряване на Националната система за екологичен мониторинг;
- създаване на програми за подобряване на здравословното състояние на населението в места с висок екологичен риск [4, с. 67, 68].

Екологичната сигурност е част от националната сигурност и е задължително условие за устойчиво развитие на обществото. Всяка една държава, за да осигури екологична сигурност на своето общество е необходимо да приеме стратегия и политика в областта на екологичната сигурност, напр. повшаване на екологичната култура на населението и осъществяване на контрол по изпълнение на международни договори чрез използване на различни международни договори [4, с. 69].

Тази тема по един или друг начин засяга всеки от нас, затова е важно да разберем сериозността ѝ, а не просто да приемем случващото се с природата, а в следствие и с нас като нещо нормално, нещо което не заслужава вниманието ни. Да, ако наистина екологичните проблеми днес не са с такава голяма острота, че да доведат до национални или глобални екологични катастрофи, то в близките десетилетия това няма да е така.

Глобалните проблеми изискват глобални решения. Все по-голямо внимание трябва да се обръща на нивата на сигурност – сигурността на Общността от държави и сигурността на Света, в т.ч. и сигурността на Индивида и сигурността на група от Индивиди.

Съвременното общество не трябва да се примирява със съществуващите проблеми във взаимоотношения общество-природа. Ключът за по-добър и сигурен живот на всички нас през XXI век е решаването на проблемите за постигане на устойчиво развитие и желание да се придаде на глобализацията справедлив характер, дължащ се на взаимно зависими и подкрепящи се стълбове на социалното и икономическо развитие и защита на околната среда на национално и глобално равнище [2].

За реализирането на екологична сигурност на глобално и национално равнище е необходимо провеждането на ефективна екологична политика и баланс в използването на природните ресурси и контрол на състоянието на околната среда и въвеждане на екологично безопасни технологии.

Подобряването на екологичната обстановка в глобален и национален мащаб е дълъг процес, който е важна част от жизнената дейност на хората и за нейното подобряване и управлението на екологичната сигурност са необходими законодателни и правни действия, и действия по организация на нейното управление на глобално, национално и регионално равнище [4].

References:

1. **Boneva, M.**, Sotsialna ekologiya i globalizatsiya, Veliko Tarnovo, Izdatelstvo „Faber“, 2011, 240 s., ISBN 978-954-400-610-5.
2. **Boneva, M.**, Sotsialno-ekologichni aspekti na sigurnostta, Veliko Tarnovo, Izdatelstvo „Faber“, 2012, 232 s., ISBN 978-954-400-634-1.
3. **Velev, Sv.**, Ekologichna sigurnost, Voenna akademiya „Georgi Stoykov Rakovski“, Sofiya, 2015, 310 s., ISBN 978-954-9348-73-6.
4. **Nenova, A.**, Ekologichni aspekti na sigurnostta, Varnenski svoboden universitet „Chernorizets hrabar“, Sofiya, Skala, 2008, 144 s., ISBN 978-954-715-419-3.
5. **Slatinski, N.**, Pette niva na sigurnostta, Voenno izdatelstvo, Sofiya, 2010, 256 s., ISBN 978-954-509-444-6.
6. **Stefanov, Sv., V. Terziev, V. Banabakova**, Nivata na sigurnost i postmodernoto obshtestvo, International Scientific Conference, 11 to 14 December, 2017, Year 1, Issue 1(1), December 2017, Volume 1 Theoretical foundations of security national and international security, Scientific-technical union of mechanical engineering - industry 4.0 International academy on security, s. 11-16, 2017, ISSN (online) 2603-2953.
7. **Tomov, V., P. Hristov, A. Nenova**, Ekologichna sigurnost, Varnenski svoboden universitet „Chernorizets hrabar“, Sofiya, Skala, 2007, 536 s., ISBN 978-954-715-340-0.
8. **Natsionalna sigurnost na Bulgariya: Riskove do 2020-2025 godina**, Fondatsiya RiskMonitor, Sofiya, 2013, 60 s., ISBN 978-954-2914-20-4.